

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, *fx*
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *bf.* pl. ene

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Perle – det danske sprog i aktion¹

Af Sabine Kirchmeier-Andersen

Ordet *perle* har fået en helt særlig aktualitet efter sagen om den palæstinensiske mand som har klaget over at politiet under en Gazademonstration har kaldt ham *perker*. Politidirektør Hanne Bech Hansen stod frem i tv 23.1.2009 og forklarede at der ikke blev sagt *perker*, men *perle*. Hun mente at *perle* var et helt andet, mere positivt ord - en slags kærlig slang – mens en akustiker i samme indslag mente at der blev sagt *k* og ikke *l*. Andre ekspertudsagn peger i retning af at der blev sagt *perle*. Siden stod den konservative politiker Tom Behnke frem og forklarede at *perle* skulle være en forkortelse for *perletand*, og at politiet brugte det om narkomaner og hjemløse. Siden viste det sig at rigsadvokaten allerede i 2001 havde udtalt sig kritisk om politiets brug af ordet *perletand* fordi det blev opfattet som et nedsættende udtryk.

Ordet *perletand* bliver ikke brugt synderlig meget i skriftsproget. En søgning på Google 25.1.2009 gav 1360 eksempler. Kombinationen *perletand* + *perker* gav omkring 200 forekomster. I avisdatabasen Infomedia, som indeholder mere end 20,6 millioner artikler fra 393 forskellige danske medier, forekommer ordet *perletand* 95 gange, og som på Google stammer langt de fleste eksempler fra januar 2009. Men selv i disse få forekomster finder man et utal af forskellige betydninger.

I den mest nærliggende betydning af ordet *perletand* er det en egenskab hos den klassiske perle med den hvide skinnende farve, *perlevid*, der bruges til at karakterisere det ord som udgør sammensætningens kerne - en tand. Perlehvide tænder er altså smukke, hvide og skinnende tænder, og en enkelt en af slagsen bliver til en *perletand*. Denne egenskab er bl.a. brugt i den berømte reklame med Dirch Passer for en tandpasta som >

1 Artiklen er en bearbejdet udgave af en meddelelse på Sprognævnets hjemmeside 3.2.2009.

simpelthen fik navnet Perletand. Den kan i øvrigt stadig ses på YouTube: <http://www.youtube.com/watch?v=FrFDUj76vRE>

Ordet bruges ofte positivt, om end gerne lidt ironisk, som i nedenstående anmeldelse af den nye Far til fire-film som havde premiere i 2005:

Resten af den kjære familie er med blid hånd ført ind i nutiden med elguitar, langt drengehår og MGP-syndrom. Moderne børn. Men sært uden unoder. Søde og friske med smilende perletand. Handlekraftige og helt uden slæbende stenerskridt og stive playstation-blikke. Uskyld transporteret i nogenlunde helskindet tilstand igennem årtierne (Politiken.dk 14.10.2005).

Dog finder man også en tendens til at bruge udtrykket lidt karikerende om mennesker med et overdrevent smil:

Mens de fleste cykel-entusiaster hurtigt lod sig forblænde af den ovenud selvhævdende perletand Richard Virenques kamasøgende paradekørsel og naragtige spil for galleriet, var Brochard ofte at finde i rollen som jokeren i andet geled (Berlingske Tidende 1.8.1999).

Læg mærke til at ordet her bruges til at karakterisere hele personen, ikke blot tænderne.

I den ironiske afdeling finder vi også ordet *perletand* brugt spøgende eller drillende om mennesker som har dårlige tænder eller nærmest slet ingen tænder som i nedenstående

citater fra en sproglumme om øgenavne, hvor vi får historien om Johnny Perletand:

Hvis man undervejs i sit liv flytter til en anden by eller landsdel, er der også en god chance for at få sig et ekstra navn. Så vidt vides, går der rigtig mange Fynbo'er rundt i det jyske. Og så er der jo de sjoveste - og ondeste. Dem, der tager udgangspunkt i udseendet: Johnny Perletand har selvfølgelig ikke en pløk i munden. Smiley er kendt for sit brede grin (Fyens Stiftstidende 9.7.2005).

En enkelt har ligefrem valgt *perletand* som kunstnernavn:

Uffe Hansen fortæller, at han tidligere har spillet i Århus Festuge gennem flere år. Det var ofte sammen med Perletand, den allerstørste blandt de legendariske gård-sangere (Stiften.dk 2.9.2005).

Dansk Sprognævns ordsamling og Politikens Slangordbog (6. udg. 2001) har også registreret denne brug, men ikke de andre anvendelser af ordet.

Det virker alt sammen meget uskyldigt og viser i grunden blot hvor fleksibelt og kreativt vi kan omgås med sproget. Men hvor kommer så politiets brug af *perle* og *perletand* fra? Hvor positivt eller ironisk er det ment?

Positivt er det næppe. Det fremgår af nedenstående citat fra 2007, længe før den aktuelle debat om *perker* og *perle* kom i gang:

Pauli Joensen mindes mange eksempler

på nedværdigende og racistisk sprog blandt tidligere kolleger. ”Man ved aldrig hvad sådan nogle kakkelovnsrør er ude på”, er bare et eksempel. Mange brugte også udtryk som *perletand*, *glatnakke* og *perker* om afrikanere (Nyhedsavisen 8.6.2007).

Lufthavnsbetjent Pauli Joensen placerer her ordet *perletand* på linje med andre nedsættende udtryk og knytter ordet specielt sammen med afrikanere. Man må formode at det er kontrasten mellem de hvide tænder og den mørke hud der har tjent som inspiration i denne sammenhæng. Udtrykket synes at være almindeligt udbredt blandt politifolk, for allerede i 2001 føler rigsadvokaten sig foranlediget til at kritisere politiet for brugen af dette og andre udtryk:

Ejeren af bilen blev stærkt fortørnet over betjentenes fremfærd og sigtelsen, hvorefter diskussionen kørte op i en spids, og den ene af politiassistenterne gentagne gange sagde til bilejeren i en nedsættende tone: ”Hør nu her Perletand, nu skal du ikke spille dum”. Statsadvokaten konkluderer i sin beretning, at politiassistenten burde have belagt sine ord anderledes - ikke mindst for at undgå yderligere konfrontation med bilejeren, der var ”ophidset, aggressiv og frembrusende” (Berlingske Tidende 6.4.2003).

Det er set før at ord som er godt indarbejdet i sprogbrugen, forkortes for at gøre kommunikationen hurtigere og smidigere. Vi kender det fra ord som *bil* (i stedet for automobil) og *bus* (i stedet for omnibus), *byggeren* (i stedet

for byggelejepladsen) osv. Og det er sandsynligvis også sådan at *perletand* er blevet til *perle*. Men fordi et ord forkortes, skifter det jo ikke betydning, så det negative hænger stadig ved. Og ser man på den sammenhæng som det bruges i, er man heller ikke i tvivl.

Hvorfor kan politidirektøren så udtale at *perle* er noget helt andet end *perker* og ikke nær så fornærmende? Her kommer den oprindelige betydning af *perle* ind igen. Brugt isoleret – altså ikke i sammensætning med *tand* – bruges ordet *perle* om steder, mennesker, begivenheder og værker skabt af mennesker, men i udelukkende positiv betydning. Et sted kan være en perle – *Kystens Perle* fx – en film eller en bog kan være en perle, og en dygtig og pålidelig person kan være en perle, fx den trofaste husassistent eller kok der endnu engang har overgået sig selv. Her er billedet imidlertid hentet fra en anden egenskab hos perlen: dens unikke skønhed. Og hvis der er flere af disse begivenheder eller personer, taler man om en hel *perlerække*.

Måske giver den aktuelle debat anledning til at ordet *perle* hurtigere end normalt fæster sig i den nye betydning i vores sprog. Det skal medierne nok bidrage til. Men også sprogbrugerne gør deres. 3. februar 2009 havde 16.000 personer tilsluttet sig Facebookgruppen ”Jeg er også en perle”, og det svirrer med sms’er, mails og avisartikler med mere eller mindre sjove forslag til fortolkninger af andre ord som er sammensat med *perle*, fx *perlevenner*, *perlehøns* og *perlemor*.

Man kan indvende at historien om politiets kontroversielle sprogbrug i sin omgang med borgerne ikke er den bedste anledning >

til at udtrykke sin forundring over sprogets mangfoldighed og de sære mekanismer der spiller ind når sprogbrugerne går i aktion. Men netop når sagen bliver sat på spidsen, og mennesker og følelser er involveret, får vi de klareste eksempler på at sproget ikke blot er et kommunikationsmiddel der skal bringe et budskab fra A til B. Sproget er uløseligt knyttet til vores liv, vores samfund, vores historie og vores kultur, og en manglende viden om dette kan få utilsigtede konsekvenser. Ganske vist er sproget fleksibelt, og ordenes betydning kan ændre sig på de mest overraskende måder. Men der er ikke frit slag, og i første omgang er det modtageren der bestem-

Sabine Kirchmeier-Andersen (f. 1955) er direktør for Dansk Sprognævn.

mer hvordan et udsagn fortolkes. Og som i så mange andre situationer er det ikke det der siges, men måden det siges på, der kan være afgørende.

LEET/1337, reverse eller popsprog? Om unges akrobatik på hjemmesiden *Arto*

Af Lene Rotne

Der er ingen tvivl om at de unge skriver mere end nogen sinde før. Det skyldes især de nye skriftlige medier som sms, chat og Facebook, og de unge kan sagtens sende mellem 50 og 100 sms'er af sted om dagen eller bruge flere timer foran skærmen med at chatte på hjemmesiden *Arto*. Der bliver tastet som aldrig før, men desværre ses den intense træning ikke i den nyeste opgørelse fra Undervisningsministeriet, som derimod viser at kun 16 % af eleverne i 9. klasse har opnået de to højeste

karakterer, og at påfaldende mange ligger i bunden af karakterskalaen¹.

Men går de unge slet ikke op i at stave korrekt, og hvordan bruger de egentlig skriftsproget når de skriver så meget som de gør? For at finde ud af det oprettede jeg en profil på hjemmesiden *Arto*. På den måde kunne jeg

¹ http://www.180grader.dk/nyheder/9_klasser_kan_ikke_stave_til_eksamen.php og <http://www.uvm.dk/service/Statistik/Folkeskolen%20og%20frie%20skoler/Elever/Karakterer.aspx>

følge med i debatterne og se hvordan de unge skriver til hinanden.

Hjemmesiden *Arto* blev oprettet i 1995 og fungerede dengang primært som et sted hvor man bl.a. kunne udveksle vitser, spil og underholdning. Den har dog udviklet sig med tiden og er med et brugertal på over en halv million blevet Danmarks største og mest besøgte online samlingssted, hvor man kan finde alt fra klubber, blogs og chat til debatrum. Man skal registreres som bruger for at

kunne benytte hjemmesiden, og minimumsalderen for at kunne oprette en profil er 12 år.

1. Chatrummet

Hvis man ikke har prøvet at chatte før, kan det første møde med et chatrum være temmelig forvirrende, da man både skal danne sig et overblik over hvordan chatrummet virker, og følge med i den dialog der foregår. Selve opbygningen af chatrummet kan man få et indtryk af på dette billede:

I billedets højre side ser man en liste over alle de brugere der er logget ind i chatrummet. Hver bruger har et kaldenavn ("nick"), og det er de navne samt brugerens alder man kan se i listen. I listen kan man desuden se om brugere har et billede på deres profil – dette er markeret ved et kameraikon - og ved at føre musen hen over ikonet kan man se brugerens billede. Klikker man på en brugers navn, kommer man direkte frem til brugerens

profil, hvor man kan se billeder, se brugerens venneliste m.m. Man kan desuden hurtigt få et indtryk af kønsfordelingen da drengenes brugernavne er markeret med blå skrift, mens pigernes er markeret med rød. Midt i billedet vises de beskeder der er sendt af sted, og til venstre for hver besked kan man se brugernavnet på den der har sendt beskeden. Beskederne bliver vist i den rækkefølge de bliver sendt af sted, og der er på den >

måde ikke tale om en enkelt dialog men flere forskellige dialoger der foregår samtidig i det samme chatrum. Hvis der er mange brugere der er logget ind, kan det derfor være svært at få et overblik over hvem der chatter med hvem, og hvilke dialoger der hænger sammen.

Debat og Chat

- Man skriver normalt. Ikke noget med at blande store og små bogstaver tilfældigt, eller erstatte bogstaver med tal eller skriver såkaldte sms-forkortelser, det gør det forvirrende og irriterende at læse hvad der bliver skrevet. Beskeder der ikke overholder dette vil blive slettet.

Ikke tilladte eksempler:

Er dEt IkKE bAre SeJT?
3r d3t 1kk3 b4r3 s3j7?
ER DET IKKE BARE SEJT?
R D ik bAr sejt?

- Det er ikke tilladt at misbruge muligheden for at skrive med **fed** og *kursiv*, f.eks. at hele beskeder er skrevet i fed eller kursiv. Funktionerne kan dog anvendes fornuftigt, f.eks. ved at skrive citater i kursiv, og bruge fed til at fremhæve enkelte ord.

Der er administratorer der følger med i både dialogen i chatrummet og i debatterne uden for chatrummet, og som blander sig hvis retningslinjerne ikke bliver fulgt. Overtræder man disse, kan man risikere at blive smidt ud af chatrummet. Reglerne bliver dog ikke altid overholdt, og de typiske sproglige kendetegn for chatsproget er:

- Forkortelser med tegn eller tal: *2tal*, *4ever*
- Udeladelser af stavelser el. bogstaver: *ogs*, *ik*, *hva*
- Netkronymer (ord der dannes af andre ords begyndelsesbogstav og på den måde danner en form for kodesprog der anvendes i chat): *OMG* (oh my god), *ILM* (i lige måde), *ASL* (age sex location)
- Lydord: *brrrrr*, *he he*
- Vokalforlængelse: *Whaaaaat*, *puhaaaa*
- Brudstykkeagtig syntaks (meget korte sætninger der ofte kun består af et verbum): *Privat?*, *Hej skrive??*

2. Chatsprog

Selve sproget der anvendes i chatrummet på *Arto*, er forholdsvis korrekt. Dette skyldes sandsynligvis de retningslinjer for sprogbru- gen der ligger på *Artos* hjemmeside:

- Konsonantskrift: *pls* (please), *pvt* (privat)
- Lydnær stavning (ordenes stavemåde ændres så den kommer til at minde om den måde man udtaler ordene på): *vidre* (videre)

De mange forkortelser, lydord m.m. der bruges i chatrummet, kan ikke sammenlignes med stavefejl. Det er en særlig type sprog eller jargon der anvendes i chatrummet, og som de unge er bevidste om at de anvender når de chatter.

3. Sprogtyper

De unge skelner mellem flere typer af sprog, og brugen af dem og meningen om dem diskuteres ivrigt i debatrummet. Her støder man på navne/betegnelser som *popsprog*, *Leet* eller *1337* og *Reverse*. Når man skriver *LEET* eller *1337*, anvender man tegn eller bogstaver i stedet for tal:

hvad synes i om leet speak → HV4 5yN32 i
Om 1337 5P34K
dette er et eksempel på leet → d3773 3r 37
3XeMp3l p1\ 1337

Det er en slags kodesprog, som dog er forholdsvist nemt at forstå da der er visuel lighed mellem det oprindelige bogstav og det tal der erstatter det (A → 4, E → 3). Der eksisterer både en avanceret version af *LEET* hvor man kan vælge mellem flere forskellige tegn når man skal erstatte et bogstav, og en mere simpel udgave hvor der kun er et bestemt tegn til at erstatte hvert enkelt bogstav. På hjemmesiden www.albinoblacksheep.com/text/leet er der en "translatør" hvor man kan indtaste en sætning og få den oversat til *LEET*. Ifølge *Wikipedia*² kommer betegnelsen *LEET* fra ordet "elite" fordi sproget oprindeligt blev anvendt af en elite. Man mener *LEET* opstod i 80'erne hvor det blev anvendt af en elite af computerbrugere. De brugte det på chatsider eller i debatrum når de ønskede at diskutere forbudte emner som fx hacking (dvs det at bryde en adgangskode og på den måde trænge ulovligt ind i andres computersystemer fra egen computer).

Reverse er en anden måde at skrive på som de unge anvender på nettet, og som navnet antyder, skriver man baglæns:

Mikael → leakiM

Hej med dig → gid dem jeH

Popsprog og brugen af det diskuteres også flittigt i debatrummene. Jeg er ikke stødt på

en præcis definition af hvad *popsprog* er, men de unge nævner især brugen af *z* i stedet for *s* (knus → *knuz*) og brugen af *q* i stedet for *g* (sgu → *squ*) som typiske kendetegn ved *popsproget*.

3.1 Popsprogsdiskussion

Der er meget blandede holdninger til *popsproget*. Hvor nogle er vilde med det og synes det er sjovt at bruge, synes andre det er forvirrende at se på og læse, og at de bruger for lang tid på at skrive det:

- "Det er pikkeirriterende at læse, og folk virker så ekstremt dumme, når de skriver popsprog."
- "Det sutter max røv!"
- "Jeg skriver kun en lille smule popsprog til mine venner, men når jeg skriver som f.eks. her i debatterne gør jeg ikke."
- "Er også lidt poptøs på den måde at nogle gange staver jeg da ord ukorrekt fordi det ser lidt fedt ud, men som du selv siger. Ord som diiqh, miiqhh og sådan noget det ser sq lidt dorskt ud d: Overdrevet poptøse sprog er sq ik' så fedt ! :S"
- "Jeg kan sagtens adskille mit "jeg" fra skolen og msn fra mit "jeg" på Arto. Altså mit sprog er meget poppede men i debatterne forholder jeg mig til at skrive så normalt som muligt. Nogle gange kommer der lige nogle smuttere, men ellers går det rigtig godt."

² <http://da.wikipedia.org/wiki/Leetspeak> og <http://en.wikipedia.org/wiki/Leet>

Som kommentarerne viser, er det ikke

alle der er lige begejstrede for *popsproget*. Mange af de unge gør desuden opmærksom på at *popsproget* ikke er noget de anvender konstant – de kan skifte, og mange bruger forskellige typer sprog alt efter om de er i skolen, skriver med vennerne eller skriver i debatrummet, hvor alle helst skal kunne forstå beskederne.

4. De unges stavedebat

Som flere af eksemplerne viser, er de unge klar over at de staver forkert når de anvender *popsprog*, og det er et bevidst valg de tager. *Popsproget* er et sprog der skal betragtes og fortolkes og ikke bare læses som en almindelig tekst. De ”fejl” der er i *popsproget*, kan heller ikke direkte sammenlignes med stavefejl, da det som oftest er bevidste ”fejl” som hjælper til at gøre sproget visuelt.

Stavefejl og grammatik diskuteres ofte i debatrummene, og det er tydeligt at de unge (medmindre de skriver *popsprog*) går op i hvordan de skriver, og helst vil undgå stavefejl. Mange brokker sig fx i debatten *Dømmer du ud fra* (sic!) *stavefejl* over stavefejl som de synes er irriterende at se på og pinlige, og der kan ofte opstå en temmelig grov tone i debatterne da man godt kan finde på at rette og kommentere hinandens stavefejl:

Spørgsmål:

“Har I os prøvet at miste en person i jeres liv som i var meget tæt på... Da jeg ik har familie var jeg meget tæt knuttet til min kæreste og idag .. ja.. det er kun 14 dage siden .. gider hun ringe eller skrive eller noget .. ville ønske jeg kunne være gode venner med hende .. for det var en af de eneste jeg var så tæt knyttet til og ved

bare ik hvordan jeg skal komme videre .. for jeg har ik hendes støtte eller familie hos mig mere .. så har det vildt svært med og skulle undvære dem og savner dem dagligt ... har du et godt råd .. og husk seriøse svare .. “.

Svar 1:

“Lær at stav og forsøg så igen.”

Svar 2:

“http://sproget.dk/raad-og-regler/retskrivningsregler_mv/retskrivningsregler/a7-40-60.”

5. Konkluderende kommentar

Ud fra min færden på *Arto* kan jeg konkludere flere ting. Først og fremmest er det ikke alle unge der bruger chatsprog eller *popsprog* med forkortelser, tal og lignende, og de der bruger det, foretrækker at skifte mellem *popsprog* og almindeligt skriftsprog alt efter hvem de skriver med. De mange forskellige sprogvarianter er på den måde med til at gøre de unge til meget bevidste sprogbrugere. De er bevidste om at *popsprog* ikke er korrekt sprog, og når de ikke anvender *popsprog*, går de meget op i at undgå stavefejl.

Det de unge foretager sig når de logger ind på hjemmesiden *Arto*, men egentlig også i hverdagen når de sms'er, skriver mails m.m., kan sammenlignes med akrobatens rolle i et cirkus. Akrobaten spiller en rolle og er på den måde anonym ligesom brugerne i et chatrum. Akrobaten besidder en række færdigheder som balancekunst, smidighed og styrke, mens chatbrugeren besidder tekniske færdigheder som kendskab til computer, internet, brug af chatrum og beherskelse af

Lene Rotne (f. 1977) er akademisk medarbejder i Dansk Sprognævn.

de forskellige sprogtyper. Akrobatens evne til at bevæge sig mellem forskellige positioner kan sammenlignes med chatbrugerens evne til at bevæge sig fra det ene chatrum til det andet, indpasse sig bl.a. sprogligt i de forskellige fællesskaber der er i chatrummene og på hjemmesiden, og holde styr på hvilke ting man har afsløret om sig selv i de forskellige

chatrum. En opgave der ikke altid er lige let, og hvor flere fra den ældre generation med garanti ville ligge i bunden af karakterskalaen.

Litteratur

Rotne, Lene: *Ti va di venire in pvt??? Italiensk chat-sprog – skrift eller tale eller?* Specialeafhandling. Københavns Universitet (Institut for Engelsk, Germansk og Romansk), maj 2008.

Hjemmesider

www.arto.com

www.uvm.dk

<http://da.wikipedia.org/wiki/Leetspeak>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Leet>

Dørtræk – historien om et ord

Af Jørgen Nørby Jensen

I avisernes notitser om mindre væsentlige begivenheder kan man undertiden læse om personer – vist næsten altid unge mænd – der af politiet er blevet noteret for at *køre dørtræk*, fx

En 22-årig biltyv fra Aabenraa blev natten til lørdag anholdt på Haderslevvej ... Politiet havde allerede kig på bilisten, da han på vej ud af Haderslev kørte ”dørtræk” sammen med en anden ung bilist.

Det viste sig, at begge biler var stjålet i Haderslev (Jydske Vestkysten 17.3.2008).

Midt- og Vestjyllands Politi i Struer har fået anmeldelse om hærværk mod et el-hegn på Stokholmvej 20 i Sahl. Her blev tre-fire pæle til et el-hegn ifølge anmelderen kørt ned med vilje i forbindelse med, at der blev kørt dørtræk på stedet søndag ved 23-tiden (Skive Folkeblad 17.2.2009).

Hvis man *kører dørtræk*, kører man om kap med bil, motorcykel eller lignende, og det er underforstået at der er tale om uforsvarlig og hasarderet kørsel. Men hvor kommer ordet *dørtræk* egentlig fra, og hvor længe har vi haft det i dansk?

Oprindelse

Selvom man umiddelbart hverken kan se eller høre det, skal oprindelsen til ordet *dørtræk* søges i engelsk. Således er *dørtræk* en - bevidst eller ubevidst - fordanskning af *dirtrack*, der af Den Danske Ordbog (bd. 1, 2003) mere præcist defineres som et 'motorløb kørt på en bane belagt med slagger el. grus'. Ordbogen tilføjer at ordet også bruges om 'en sådan bane brugt til motorløb' og om en 'jordbane til hestevæddeløb'.

Dirt-track (af *dirt* 'snavs', 'mudder' og *track* 'bane', 'spor') bruges i engelsk som betegnelse for en slaggebane, mens et motorløb på en sådan bane kan benævnes *dirt-track racing*. I dansk tilhører *dirtrack* med betydningen 'motorløb' altså gruppen af engelske lån hvor sidsteleddet i sammensætningen er udeladt. Af andre eksempler på sådanne låneord kan nævnes *smoking* af ældre engelsk *smoking-jacket* 'rygejakke' – i moderne engelsk hedder det *dinner jacket* og i amerikansk *tuxedo* – og *step* af forældet engelsk *stepdance* (i moderne engelsk bruges *tap dance*).

Dirtrack i dansk

Ordet *dirtrack* har været med i Retskrivningsordbogen siden 1996, og det var desuden med som opslagsord i Nudansk Ordbog i perioden 1953-1992 (med skrivemåden *dirt-track* og betydningsforklaringen 'motorløb på bane af slagger'). Ordet er derimod

ikke med i Ordbog over det danske Sprog (ODS), men nævnt (i formen *Dirt track*) i et supplementsbind med definitionen 'ujævn, evt. slaggebelagt jordbane til motorcykelløb; specielt om det at køre på en sådan bane' (ODS, supplementsbind 1, 1992). Ordbogens ældste eksempel er fra Avisårbogen fra 1928: "en ny Væddeløbsbane til afholdelse af Motorløb på ujævn Bane ("Dirt Track")".

Dirtrack kan betragtes som en slags forløber for speedway og havde sin storhedstid i 1930'erne og 1940'erne. Fra perioden kendes en lang række sammensætninger med *dirtrack* som førsteled: *dirtrackbane* (1930), *dirtrackkører* (1939), *dirtrackløb* (1929), *dirtrackrytter* (1945), *dirtrackstævne* (1935).

Fra dirtrack til dørtræk

Hvordan *dirtrack* er blevet til *dørtræk*, kan man selvfølgelig ikke sige med sikkerhed. Der kan være tale om en bevidst humoristisk fordanskning - en "undersættelse" - eller der kan være tale om at *dirtrack* simpelthen er blevet hørt og tolket som *dørtræk*.

I Den Danske Ordbog angives en udtale af *dirtrack* der svarer til den engelske, og det samme er tilfældet i Politikens Fremmedordbog (3. udg., 2003) og i Gyldendals Dansk Fremmedordbog (2. udg., 2002). Det er dog langt fra sikkert at ordet *dirtrack* altid er blevet udtalt på engelsk. I Den Store Danske Udtaleordbog (1991) kan man se at den distinkte udtale af *dirtrack* er lig den engelske, men ordbogen oplyser at man i "lavspørg" oftest træffer en udtale hvor *dirt-* udtales på samme måde som *dør-* i fx *dørgreb* eller *dørkarm*, og hvor *-track* udtales på samme måde som *træk* - altså helt svarende til skrivemåden *dørtræk* ("lavspørg" defineres i ordbogen

som 'Standardsprog maksimalt præget af lav-socialt korrelerede træk, dvs. med så stærkt et præg af lavsocialt korrelerede træk, som det nu engang findes det pågældende sted').

Hvis den lavsociale udtale tidligere har været den almindelige, er det ikke så underligt at formen *dørtræk* er opstået. At den nutidige engelsknære udtale af *dirtrack* formodentlig har været sjælden, understøttes af Kaj Bom og Kai Krener, der i "Hørte du hvad han sae...?" (J.H. Schultz Forlag, København, 1959, s. 30) om forbindelsen *ir* i ord fra engelsk skriver at de "har udtalen [ö-r] eller [ör]: *sir, dirt-track, t-shirt [ti-sjöd-rd]*".

Gamle engelske lån

Dørtræk er et eksempel på et engelsk låneord der er blevet fuldstændig fordansket både med hensyn til udtale og stavning. Andre eksempler er *klos* (af *close*), *fjæs* (af *face*), *hive* (af *heave*), *tjans* (af *chance*), *tørn* (af *turn*), *strejke* (af *strike*), *kiks* (af *cakes*) og *dræne* (af *drain*). Disse ord er indlånt på et tidspunkt hvor det generelle kendskab til engelsk var begrænset, og hvor man derfor omdannede ordene til en mere velkendt hjemlig struktur. I vore dage er kendskabet til engelsk større, og nyere engelske låneord får som hovedregel ikke en dansk stavemåde. Undtagelser er *tjekke* (der indtil 2001 også kunne skrives *checke*), *nørd* (af engelsk *nerd*) og fagsprogsordet *lørner* (af engelsk *learner*). *Dirtrack* er indlånt på et forholdsvis tidligt tidspunkt (jf. ovenfor), og det er derfor nærliggende at tro at (udtale)-varianten *dørtræk* også må være forholdsvis gammel.

Og ligesom det vel er de færreste der ved eller tænker over at ord som *fjæs* og *kiks* oprindelig stammer fra engelsk, er det næppe

heller sandsynligt at ret mange af de sprogbrugere der anvender ordet *dørtræk*, kender dets oprindelse. Dermed er der selvfølgelig også skabt grobund for diverse spekulationer om hvad ordet kommer af - som fx i denne redaktionelle kommentar i avisen 24timer:

Fire biler med unge mænd fra Fredericia bag rattet fik lørdag ved 21-tiden besøg af politiet, da de kørte *dørtræk* (ræs hvor bilerne starter med dørene ud for hinanden, red.) på grusvejen under Den Ny Lillebæltsbro (24timer Xtra 20.8.2007).

At ikke alle opfatter *dørtræk* som et "rigtigt" ord, fremgår desuden af at det undertiden optræder i avisernes beskrivelser af hvor skødesløst de andre aviser behandler sproget. Da Herning Folkeblad i en artikel havde skrevet om beboere der klagede over "at flere biler kørte *dørtræk*", afstedkom det i Jyllands-Postens *Hvad de dog skriver* fra 13.6.1997 kommentaren "Luk dog døren"!

Ordets alder

I betydningen 'skride ud med baghjulet under cykel- eller knallertkørsel' har udtrykket *køre dørtræk* været med i Politikens Slangordbog siden 1. udgave fra 1982. I 2. udgave fra 1986 er det tilføjet at udtrykket i taxasprog bruges om at 'køre om kap efter en kunde på gaden'. Og fra og med 3. udgave fra 1989 er der også nævnt betydningen 'køre om kap med bil, motorcykel, knallert, cykel el. lign.' Ordet er ikke med i andre ordbøger, og artiklen fra Slangordbogen er samtidig det ældste skriftsproglige eksempel vi kender på *dørtræk*. Ordet er dog med garanti ældre. Det fremgår af forskellige avisartikler hvor >

fænomenet omtales. I Berlingske Tidende kunne man således i 1990 læse en artikel om et par af 1930'ernes populære dirttrack-kørere:

Når der blev kørt rundt, så slagger og mudder sprøjtede i alle retninger, kørte man ”dørtræk”. Det var dengang, man ikke kendte så meget til det engelske sprog at ordet ”dirttrack” gav nogen fornuftig mening (Berlingske Tidende 28.2.1990).

Og i en artikel i Jyllands-Posten er et motorcykelløb i 1930'erne beskrevet med ordene:

.. vi vigtede os ikke af at kunne tale engelsk. Vi sagde på godt dansk, at vi skulle til ”dørtræk”, når der blev afviklet motorcykelløb på byens stadion, hvor kørerne fræsede rundt på cindersbanen, så der stod en sky af kulstøv og småsten efter dem (Jyllands-Posten 24.5.1998).

Endelig optræder ordet *dørtræk* i sketchen *Køreprøven* fra 1930 med Holger ”Gissermand” Pedersen (1888-1930) og Axel Boesen (1879-1957). Sketchen findes bl.a. på lp'en *Fra Revyens Guldalder 2* (udgivet 1967) og handler om en meget beruset mand der til en køreprøve bl.a. påkører en sporvogn, hvad der får vognstyrreren til at udbryde: ”Hvordan er det De ligger og kører dørtræk?!”.

Mens betegnelsen *dirttrack* om motorcykelløb vistnok er på retur - i dag hedder det jo speedway - har *dørtræk* overlevet som en mere folkelig betegnelse for at køre om kap, køre ræs på vejene, køre stærkt uforsvarligt

Jørgen Nørby Jensen (f. 1971) er informationsmedarbejder i Dansk Sprognævn.

eller lignende. Der er god grund til at antage at udtrykket var etableret i dansk allerede før 1930, og det kan undre at det endnu ikke har fundet vej til andre ordbøger end Slangordbogen.

Portfolio eller *portefølje*

SPØRGSMÅL: Kan det bekræftes at det er Dansk Sprognævns holdning at formen *portfolio* i pædagogiske sammenhænge bør foretrækkes for *portefølje*? Kommer *portfolio* med i den kommende udgave af Retskrivningsordbogen, eller er det allerede formelt anerkendt? Hvordan bøjes det, *portfolien*, *portfolier* eller *portfolioen*, *portfolioer*?

SVAR: De korte svar på de tre spørgsmål er:

1. Nej, Dansk Sprognævn mener ikke at *portfolio* bør foretrækkes i pædagogiske eller andre faglige sammenhænge.
2. Næste udgave af Retskrivningsordbogen skal efter planen udkomme i 2011. Redaktionen har endnu ikke taget stilling til om *portfolio* skal optages eller ej, men ordet (eller ordformen) vil blive taget under overvejelse.
3. Begge de foreslåede bøjninger må anses for korrekte.

Nyt fra Sprognævnet 2002/4 bragte en artikel af Ole Ravnholt med titlen "Ordet *portfolio* - er det nødvendigt?". Dengang fandtes ordet *portfolio* ikke i de almensproglige ordbøger, men siden er det kommet med i Den Danske Ordbog, bd. 5, 2005 (DDO) ved siden af *portefølje*.

Her angives det at *portefølje* har tre betydninger: 'værdipapirbeholdning', 'ministerområde' og 'dokumentmappe'. Den sidste betydning angives at være "gammeldags", og det er den jo også, men de øvrige anvendelser af ordet er metaforer over denne betydning. *Portfolio* har ifølge DDO dels betydningen 'værdipapirbeholdning', svarende til den ene betydning af *portefølje*, dels betydningen 'samling af en kunstners eller elevs arbejder'. DDO's beskrivelse af de to ords betydninger svarer til beskrivelsen i artiklen.

Artiklens konklusion var at *portfolio* strengt taget er overflødig fordi dets betydningspotentiale allerede er dækket ind af *portefølje* og *mappe* (som jo også anvendes metaforisk om digitalt lagrede samlinger af dokumenter), men at det, til forskel fra *portefølje*, var udbredt i pædagogiske sammenhænge med den særlige betydning 'samling af en elevs arbejder'.

Artiklen gav anledning til en del kommentarer og suppleringsforslag fra læsere.

Én har gjort opmærksom på at *portefølje* (og *portfolio*) i den økonomiske sammenhæng også har en bredere anvendelse, nemlig om virksomhedens samling af aktiver i almindelighed, ikke kun værdipapirer, >

og det bekræftes af opslaget om *portefølje* i Børsens Marketing Leksikon, 2. udg., 1995. Heraf fremgår det nemlig at begrebet også anvendes overført ”på produktbeslutninger, hvor en virksomheds produktlinier, produkter, mærker etc. kan opfattes som en portefølje, hvori virksomhedens kapital, arbejdskraft og øvrige ressourcer investeres med henblik på at opnå et afkast”, og at ordet *produktportefølje* anvendes om ’sammensætningen af en virksomheds produkter’. Ifølge læseren kan begrebet endda anvendes endnu bredere og også omfatte sammensætningen af virksomhedens kundekreds og interessenter i øvrigt.

En anden læser har sendt os en folder med titlen ”Portfolio”, der beskriver en kunstners meritter i form af uddannelse, udsmyknings- og andre opgaver, udstillinger m.v., ganske svarende til et akademisk cv med publikationsliste m.v., men altså en ’fortegnelse over meritter’, ikke en ’samling af arbejder’, og en søgning på internettet efter dokumenter der indeholder ordene *portfolio/portefølje* og *udstilling*, viser at det er ret almindeligt at *portfolio* og *portefølje* anvendes med denne betydning i disse sammenhænge – og i øvrigt at de to former her er nogenlunde lige hyppige.

En tilsvarende søgning på *portfolio/portefølje* og *pædagogik* giver 4950 fund med *portfolio* og 2860 med *portefølje*. Det tyder på at *portfolio* er mere udbredt i den pædagogiske verden end *portefølje*, men langt fra enerådende.

Endelig gav en søgning i Infomedia (pressens artikelsamling på nettet) i artikler fra de sidste 12 måneder 2616 fund på *portefølje*

mod 642 på *portfolio*. Hovedparten af de 20 seneste artikler med *portfolio* var engelsksprogede, hovedsagelig pressemeddelelser fra OMX, dvs. fra de nordiske aktiebørser, så de 642 fund er ikke en pålidelig indikator for forekomsten af ordet i dansksprogede tekster.

Tilsammen tyder disse forhold på at *portfolio* og *portefølje* er tættere på at være synonyme end artiklen og DDO lader forstå. En fælles betydningsforklaring kunne være ’samling af eller fortegnelse over en virksomheds eller persons aktiver eller meritter’. De er tilsyneladende også mindre fagspecifikke end artiklen lod formode, og *portefølje* er langt mere udbredt i almensproget end *portfolio*.

Derfor er der ikke noget grundlag for at mene at *portfolio* bør foretrækkes i pædagogiske sammenhænge, men heller ikke for at udelukke at det kan bruges. Hverken Dansk Sprognævn eller andre har beføjelse til at beslutte hvilke ord sprogbrugerne skal vælge, og selv om de to ord er synonyme og har samme oprindelse, så må de regnes for forskellige ord. Forskellen i udtale, som kommer af at de er lånt på forskellige tidspunkter og ad forskellige veje, er så stor at de ikke kan regnes for rent ortografiske varianter, og derfor kan *portfolio* ikke afvises som stavefejl for *portefølje*.

OR

Det' godt

SPØRGSMAÅL: I forbindelse med en gen- digtning på blankvers af Shakespeares Ham- let har jeg brugt apostrof i ordforbindelser som *det er, nu er, der er, du er*. For at fremme fornemmelsen af blankversenes talesprogs- nære rytme noterer jeg dem således: *det', nu', der' og du'*. Nogle synes at det er forkert. De henholder sig til § 6.7 i retskrivningsreglerne hvor der ikke gives eksempler på at to ord kan trækkes sammen på denne måde, og mener at det underkender mine argumenter, nemlig at der er talesprogsnær rytme i versemålet, at Shakespeare selv forkortede, fx *it is* til *it's*, og at i alt fald *det'* og *der'* allerede er i brug både i nudanske litterære tekster og i reklamesprog når det gælder om at gengive talt sprog. Hvad mener Dansk Sprognævnet?

SVAR: Dine kritikere har ret i at der i retskrivningsreglerne ikke findes eksempler på at apostrof er anvendt ved udeladelse af hele ord, og det ville da også være uacceptabelt i normal prosa. Men Hamlet er skrevet på blankvers, dvs. med tryk på hver anden stavelse (de lige stavelser), og sproget er i mange henseender talesprogsnært. Shakespeare brugte apostroffer for at gengive udtalen på en måde der tilnærmer den naturlige tale til versemålet, som det ses i følgende eksempler fra åbningsscenen i Hamlet:

'Tis now struck twelve; get thee to bed,
Francisco. ...
Tush, tush, 'twill not appear. ...
Let's do't, I pray. ...
What, has this thing appear'd again to-
night? ...

What art thou that usurp'st this time of
night ...

På dansk har vi, ligesom på engelsk, en stærk reduktion af de tryksvage stavelser, selv i ret distinkt sammenhængende tale. I forbindel- ser med ord der ender på kort vokal efterfulgt af tryksvagt *er* – dvs. den type der er på spil her – betyder det at *er'*et ikke udtales som en selvstændig stavelse, men viser sig som en forlængelse af den foregående vokal: *Det er godt* udtales [de- gåd], og det kan vist kun gengives i skriften ved hjælp af en apostrof, der jo viser at der er udeladt noget for at gen- give udtalen: *Det' godt*.

Derfor giver det i denne sammenhæng god mening at bruge apostrof, og den bør ikke afvises som ukorrekt, selv om der ikke er medtaget eksempler på denne brug i retskriv- ningsreglerne.

OR

Nyt fra Sprognævnet

2009/2 · juni

POST

B

PP DANMARK

id.nr: 47372

Perle – det danske sprog i aktion 1

LEET/1337, reverse eller popsprog?

Om unges akrobatik på hjemmesiden *Arto* 4

Dørtræk – historien om et ord 9

SPØRGSMÅL OG SVAR

Portfolio eller *portefølje* 13

Det' godt 15

Næste nummer udkommer i september 2009

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

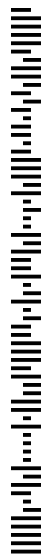
ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Tryk: Malchow A/S, Ringsted

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Dansk Sprognævn

Njalsgade 136 · DK-2300 København S

Abonnement mv.:

Telefon: 35 32 89 82 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 35 32 89 90

(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15,
fredag 9.30-12.30)

www.dsn.dk

www.sproget.dk